УДК 338.43:638

ПРОБЛЕМИ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ БДЖІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ

Р. С. Федорук, І. І.Ковальчук, Л. М. Ковальська, А. Р. Гавраняк

Інститут біології тварин НААН України

Узагальнено наявні дані літератури щодо сучасного стану та перспектив розвитку галузі бджільництва. Відзначено проблему кормової бази бджільництва та кочівлі бджіл. Матеріали статті відображають питання утримання бджіл, селекційної та племінної роботи, а також впровадження індустріальних технологій у бджільництві. Подана оцінка якості та безпечності продукції бджільництва. Наголошено на необхідності нарощування виробництва продукції бджільництва, налагодження правових стосунків між пасічниками та землекористувачами, а також вирішення проблеми реалізації продукції. Наведено пропозиції щодо покращення стану в галузі.

Україна є однією з провідних країн світу, що мають розвинене бджільництво. Його розвиток був забезпечений належними природно-кліматичними умовами, достатком медоносів у лісах, луках і степах, що сприяло одержанню високоякісного меду різних ботанічних сортів та інших цінних продуктів бджолиного гнізда. Україна займає вигідне географічне положення, що робить доцільним розвиток бджільництва в масштабах, які дають змогу виробляти продукцію не тільки для задоволення внутрішнього попиту, а й на експорт. Іншим фактором досягнутого поступу були активні пошуки вітчизняних учених і фахівців у напрямі розробки та запровадження ефективних методів розведення місцевих популяцій бджіл [1–3].

Вивчення можливих шляхів прискореного розвитку галузі бджільництва та формування ринку його продукції нині набуває пріоритетного значення. Насамперед, відсутній науково обґрунтований механізм формування та функціонування ринку продукції бджільництва. Не досліджені питання розвитку ринкових відносин між виробниками, переробниками та реалізаторами продукції бджільництва. Далеко недостатньо інформації щодо економічної ефективності виробництва продукції бджільництва. Така ситуація зумовлює необхідність проведення досліджень щодо підвищення ефективності їх взаємодії в напрямі формування ринку продукції бджільництва з метою збільшення продуктивності праці в бджільницькій галузі та більш повним задоволенням потреб в її продукції [30–35].

Однак, у результаті організаційно-структурних змін в аграрному секторі в останні роки в бджільництві, як і в багатьох інших галузях сільськогосподарського виробництва, спостерігається негативна тенденція до скорочення чисельності бджолиних сімей та зниження їхньої продуктивності. Незважаючи на це Україна входить до п’яти провідних держав світу, що мають розвинене бджільництво. Ця галузь відіграє важливу роль в економіці країни та забезпечує виробництво меду, воску, квіткового пилку, прополісу, маточного молочка, бджолиної отрути, запилення ентомофільних культур [4–6]. Великі площі медоносних угідь, сприятливі кліматичні умови, тисячолітній досвід утримання бджіл, високопродуктивний порідний потенціал бджіл свідчать про можливість подальшого розвитку та ефективного функціонування галузі [7–9].

Питання розвитку галузі бджільництва і підвищення якості продукції бджіл у сучасних умовах сільськогосподарського виробництва набуває багатогранного (продуктивність сільськогосподарських культур, забезпечення внутрішнього і зовнішнього ринку в продукції та фармацевтичній сировині тощо) соціально-економічного значення. Особлива роль аграрного виробництва продукції бджільництва зумовлена, по-перше, виробництвом продуктів харчування для задоволення потреб населення, по-друге, виробництвом сировини для промисловості, по-третє — забезпеченням валютних надходжень від реалізації продукції бджільництва на світовому ринку за умови високої конкурентоспроможності цієї експортоорієнтованої галузі. Концептуальною моделлю взаємозалежних видів діяльності, що впливають на якість продукції бджільництва на різних стадіях життєвого циклу бджіл, або послуг, які надаються шляхом використання бджолопродукції, є коло якості (рис. 1).

Рис. 1. Коло якості — стадії виробництва і реалізації основної та побічної продукції бджільництва [41, 42]

В умовах глобалізації та насичення ринків агропродовольчою продукцією на перший план виступає її якість, постійно зростаючі вимоги до неї поступово стають головними рушійними силами виробництва. Взагалі, якість харчового продукту — це ступінь досконалості властивостей та характерних рис харчового продукту, які здатні задовольнити потреби і діючі вимоги, а також побажання тих, хто споживає або використовує цей харчовий продукт. Під якістю продукції бджільництва розуміють кількісний вираз певних однорідних її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з умовами використання і цільовим призначенням. При цьому слід враховувати обов'язкові параметри безпечності — науково обґрунтовані та затверджені у встановленому законодавством порядку параметри (санітарні нормативи), включаючи максимальні межі залишків, максимальні рівні, допустимі добові дози і кількості включень, недотримання яких у харчових продуктах може призвести до шкідливого впливу на здоров’я людини [10, 15–18].

Державна підтримка галузі бджільництва здійснюється шляхом створення умов і сприяння розвитку бджільництва в Україні; проведення наукових досліджень і вжиття заходів щодо охорони та збереження генотипів бджіл; відшкодування витрат на ветеринарно-санітарне забезпечення бджільництва; надання пільг під час оподаткування відповідно до чинного законодавства; надання кредитів та залучення інвестицій на пільгових умовах; надання цільових субсидій та інших видів фінансової підтримки; підготовки спеціалістів із бджільництва; вжиття інших заходів економічного

стимулювання. Фінансування загальнодержавних заходів у галузі бджільництва здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших, не заборонених законами України джерел (рис. 2). Фінансування загальнодержавних і регіональних цільових програм у галузі бджільництва здійснюється відповідно в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України та місцевих бюджетах на проведення селекційно-племінної роботи у тваринництві [25–29].

Рис. 2. Основні державні інституції, які регламентують безпечністьта якість харчових продуктів в Україні [41, 42]

За своїми соціально-економічними та організаційними особливостями бджільництво України найбільш близьке до фермерства. Аналіз статистичних даних розвитку цієї галузі в країні за останні 10–15 років свідчить, що приріст бджолиних сімей спостерігався, в основному, за рахунок приватного сектора і тепер в ньому утримують 87 % бджіл. Програма селекційно-племінної роботи в галузі бджільництва дасть змогу прискорити темпи розвитку господарств, спеціалізованих на бджільництві, забезпечить господарську і наукову основу економічного зростання цієї галузі.

Неоціненну допомогу в збільшенні виробництва продуктів харчування лікувально-оздоровчого спрямування може надати саме бджільництво (мед, пилок, маточне молочко тощо). Крім того, бджоли є важливим, а в окремих видів й основним запилювальним джерелом рослинництва. Відомо, що завдяки запилювальній роботі бджіл врожайність ентомофільних сільськогосподарських культур зростає на 30–60 %, поліпшується якість плодів. Бджоли, збираючи нектар і пилок із квітів, мимоволі роблять при цьому перехресне запилення, переносячи пилок з одних рослин на інші, що сприяє значному підвищенню врожайності цих рослин. Користь від запилювальної роботи бджіл і від збільшення врожайності відвідуваних ними культур оцінюють у 10–15 разів більше, ніж прибуток від меду і воску. Наприклад, при запиленні гречки урожайність підвищується на 40–60 %, або на 5–7 ц/га. При перехресному запиленні значно збільшується урожайність сільськогосподарських культур, поліпшується якість насіння та плодів, підвищується вміст білка, вуглеводів та вітамінів. На жаль, цей резерв кількісно не досить визначений [19–24].

Кормова база бджільництва нині є вкрай недостатньою у зв’язку із зменшенням числа великих господарств, коли значні маси нектароносів стають рідкістю, а кочівля з бджолами часто є проблематичною. Трагедією для бджолярів є безграмотна обробка отрутохімікатами, що спричинює масову загибель бджіл. Звичайно, основою для створення кормової бази бджільництва є відродження тваринництва і вирощування кормових трав, які водночас є нектаро- та пилконосами [33, 34, 36, 37]. Основною проблемою є також розробка та впровадження оптимальних маршрутів кочівлі з бджолами у часі й просторі: у межах України з півдня на північ та з заходу на схід з метою

ефективного використання нектарних ресурсів природних і сільськогосподарських нектароносів [38, 39].

Основою кормової бази бджільництва є планові посіви ентомофільних сільськогосподарських культур: соняшника, гречки, насінників бобових трав. Разом з дикорастучою рослинністю в лісах, населених пунктах, на луках і полях вони забезпечують певний тип кормової бази. При організації кормової бази для бджіл основним завданням є забезпечення її впродовж всього пасічного сезону, збільшення медозбору в результаті підвищення нектаропродуктивності сільськогосподарських культур. Із цією метою один сорт сільськогосподарських культур замінюють більш продуктивним (нектароносним), висівають ту саму культуру (гречку, соняшник) у два-три строки, висаджують продуктивні медоносні дерева й чагарники (біла й рожева акація, клен польовий, липа). Останнім часом вивчені біологічні особливості й нектаропродуктивності багатьох рослин, розроблені технології їх вирощування й підвищення медопродуктивності. Зокрема, вивчені й рекомендовані для посіву наступні травосуміші: фацелія або гірчиця з люпином, горохом, викою посівною; біла акація в поєднанні у спеціальних насадженнях з жовтою. Ведуться роботи з підвищення медопродуктивності дерев відповідним лісогосподарським набором. Спеціалізація пасік, концентрація бджолиних родин у більші пасічні господарства, оснащення їх відповідним інвентарем, устаткуванням і засобами механізації створює умови для переведення бджільництва на промислову основу, дає можливість більш раціонально використовувати засоби виробництва й кормову базу. Елементами промислової технології в бджільництві є: ланковий метод обслуговування бджолиних родин, механізація робіт, кочівля із бджолами протягом пасічного сезону, випуск різних видів продукції в спеціальних цехах. Перед створенням міжгосподарського підприємства аналізують стан бджільництва в господарствах за три роки, з огляду на успіхи за три найбільш сприятливі роки з останніх п'яти. Організаційно-економічне обґрунтування (ОЕО) закінчують економічними розрахунками роботи створеного підприємства на рік повного освоєння його потужностей [46-57].

Утримання бджіл здоровими — важливий чинник успішного розвитку бджільництва. Досягають оздоровлення насамперед за рахунок профілактичних заходів (дезінфекція, своєчасне поновлення бджолиних маток, формування та утримання сильних бджолиних сімей, дотримання санітарно-гігієнічних вимог), застосування новітніх препаратів проти збудників хвороб. Через шкідливість для організму бджіл та людини використання антибіотиків у бджільництві заборонено. У збереженні бджіл та одержанні безпечної продукції важливим є подальше вдосконалення роботи служби ветеринарної медицини, зокрема з надання практичної допомоги пасічникам щодо профілактики хвороб. За рахунок цих заходів можна попереджувати захворювання бджіл, покращувати їх розвиток і утримання та одержувати продукцію високої якості [39–41].

Загальновідомі досягнення вчених України щодо вдосконалення селекційної та племінної роботи в бджільництві. Міністерством аграрної політики визнано і затверджено в Україні чотири племзаводи, 10 племрозплідників, племінні пасіки. Племінна робота проводиться вченими з карпатськими та українськими бджолами. Відомо, що успіх пасічникування на 90 % залежить від матки, яка має бути племінною. Отже, важливим є нарощування виробництва високоякісних маток, в тому числі з використанням інструментальних методів осіменіння.

Економічно вигідно утримувати і вивозити на запилення тільки сильні сім’ї. У них створюються сприятливіші умови для відтворення, ніж у середніх і слабких сім’ях. Бджоли, виведені в сильній сім’ї, мають перевагу над слабкими як за розмірами тіла, довжиною хоботка, так і за життєздатністю, а отже, більше приносять нектару, пилку, ефективніше запилюють квітки. Завдяки кочівлі сильних сімей приріст урожаю можна збільшити вдвічі. Велике значення під час кочівлі має повне забезпечення бджолиних сімей стільниками та утримання їх у просторих вуликах. У разі такого забезпечення

стільниками бджоли не будуть відчувати нестачі в чарунках для відкладання нектару і меду, що дасть змогу збільшити медозбір в цілому [12–14 38, 39]. Від того, якої якості виробляють мед на пасіці залежить і попит на продукцію та успішна його реалізація. На сьогодні значно зростають вимоги щодо якісних характеристик продуктів бджільництва, зокрема меду. До основних органолептичних показників контролю якості меду натурального відносять: колір, смак, аромат, консистенцію, кристалізацію, ознаки бродіння (закисання), механічні домішки (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика органолептичних показників меду [11]

Назва показника	ГОСТ 19792-2001	ДСТУ 4497:2005
Колір	Не нормується	Безколірний, білий, світло-жовтий, жовтий, темно-жовтий, темний з різними відтінками
Смак	Солодкий, приємний, без сторонніх присмаків	Солодкий, ніжний, приємний, терпкий, подразнює слизову оболонку ротової порожнини, без сторонніх присмаків
Аромат	Приємний, від слабкого до сильного, без сторонніх запахів	Специфічний, приємний, слабкий, сильний, ніжний, без сторонніх запахів
Консистенція	Не нормується	Рідка, в'язка, дуже в'язка, щільна
Кристалізація	Не нормується	Від дрібнозернистої до крупнозернистої
Ознаки бродіння (закисання)	Не дозволені	Не дозволені
Механічні домішки	Не дозволені	Не дозволені

Для аналізу якості меду використовують надчутливі прилади та прогресивні методики, встановлено відповідні нормативи, діють стандарти, які постійно уточнюються та дорабляються [28–30]. Так, у 2005 році Національним науковим центром «Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича» УААН було розроблено ДСТУ 4497 «Мед натуральний», який вступив у дію з 1 січня 2008 року. Відповідно до розділу 4 (4.1.4) зазначеного стандарту за фізико-хімічними показниками мед натуральний повинен відповідати нормам, які відображені в таблиці 2.

Таблиця 2

Система відповідності показників ДСТУ 4497 «Мед натуральний» [11]

Повна назва показника	Мед вищого ґатунку	Мед першого ґатунку	Точність методу,%	Метод контролювання
Результат пилкового аналізу	Наявність пилкових зерен	Наявність пилкових зерен	—	Згідно з 10.3
Видовий склад пилкових зерен, %, не менше	10,0	10,0	—	Згідно з 10.3
Масова частка води, %, не більше	18,5	21,0	2,0	Згідно з 10.4
Масова частка відновлюючих цукрів (до безводної речовини), %, не менше	80,0	70,0	10,0	Згідно з 10.5
Масова частка сахарози (до безводної речовини), %, не більше	3,5	6,0	10,0	Згідно з 10.5
Діастазне число (до безводної речовини), од. Готе, не менше	15,0	10,0	10,0	Згідно з 10.6
Вміст гідроксиметил-фурфуролу (ГМФ), мг на 1 кг, не більше	10,0	25,0	15,0	Згідно з 10.7
1	2	3	4	5

Кислотність, міліеквіваленти гідроокису натрію(0,1 моль/дм^3) на 1 кг, не більше	40,0	50,0	10,0	Згідно з 10.8
Вміст проліну, мг на 1 кг, не менше	300	300	10,0	Згідно з 10.9
Електропровідність, мС/см	0,2-1,0	0,2-1,5	4,0	Згідно з 10.10
Якісна реакція на наявність паді	Негативна або молочно-біла каламуть	Негативна або молочно-біла каламуть	—	Згідно з 10.11

Одним з головних компонентів державної стандартизації продукції бджільництва є процес маркування меду та інформація щодо сертифікації (табл.3.

Таблиця 3

Вимоги до меду натурального за показниками безпеки [41, 42]

№ з. п.	Показник безпеки	Допустимі рівні небезпечних речовин
1.	**Токсичні елементи**	
1.1.	Свинець, мг/кг,не більше	1,0
1.2.	Кадмій, мг/кг не більше	0,05
1.3.	Миш'як, мг/кг, не більше	0,5
2.	**Пестициди (на суху речовину)**	
2.1.	ДДТ (сума ізомерів), мг/кг, не більше	0,005
2.2.	Гексахлоран (сума ізомерів), мг/кг, не більше	0,005
3.	**Антибіотики (на суху речовину)**	
3.1.	Тетрациклін, ОД/г, не більше	Не дозволено
3.2.	Стрептоміцин, ОД/г, не більше	Не дозволено
3.3.	Левоміцетин (хлорамфенікол), мкг/кг, не більше	0,3
3.4.	Нітрофуран (АОЗ), мкг/кг, не більше	0,6

Сьогодні у світі на людину у середньому виробляється 0,2 кг меду на рік. Згідно з даними Всесвітньої продовольчої організації (FAO), Україна посідає перше місце в Європі та четверте в світі за обсягами виробництва меду (1,2 кг/люд.). Трійку світових лідерів з виробництва янтарного продукту очолює Китай. Піднебесна збирає більше 350 тис. т меду на рік. Друге і третє місця посідають Аргентина і Туреччина з виробництвом 140 тис. т і 128 тис. т відповідно. Україна ж виробила 118 тис. т меду і піднеслась в переліку найбільших виробників з п'ятої на четверту сходинку, посунувши Сполучені Штати Америки. Всього ж у світі виробляється близько 1,4 млн. т меду, з них експортується біля 400 тис. тонн. Слід зазначити, що ці цифри досягаються в основному за рахунок імпорту меду (близько 90 %), проте в Україні вони формуються лише за рахунок власного виробництва (табл. 4).

За даними Державної статистики, в усіх категоріях господарств України налічується до 3 мільйонів бджолиних сімей. Щорічне виробництво меду на пасіках усіх категорій господарств становить від 40 до 60 тис. т, обсяг експорту меду — близько 3–5 тис. т. Валове виробництво воску — 1,2–1,4 тис. т. Важливим економічним показником галузі є виробництво додаткових продуктів бджільництва – прополісу, квіткового пилку, маточного молочка, трутневого гомогенату, бджолиної отрути, які є основою виготовлення низки цінних лікувальних препаратів та продуктів харчування. На жаль, виробництво цих продуктів зменшується через відсутність їх збуту [39, 40].

Таблиця4

Ринок меду за показниками основних споживачів [42]

Країна	Населення, тис. чол.	Потреба в меді за міжнародними нормами, тис. т	Споживання в рік, тис. т	В т.ч.			Споживання на 1 людину, кг	Задоволення нормативної потреби, %	У т.ч.	
				власний, тис. т	імпорт, тис. т	експорт, тис. т			Власне виробниц-тво, тис. т	Імпорт, %
Китай	129238	2326	151	25	4	10	0,1	0,06	100	—
Японія	127335	229	43	5	40	7	0,3	19	7	93
США	285926	514	147	84	66	3	0,5	29	57	43
Канада	310115	56	27	35	5	13	0,9	40	100	—
Німеччина	8207	148	93	20	95	22	1,1	63	22	83
Росія	144664	260	53	53	—	—	0,4	20	100	-
Франція	59453	107	28	15	16	3	0,5	26	54	46
Італія	57503	103	18	10	12	4	0,3	17	56	44
Іспанія	39921	72	39	32	15	8	1,0	54	54	22
Польща	38577	69	2	10	3	11	0,3	0,03	100	—
Греція	10623	19	15	14	2	1	1,4	71	93	7
Угорщина	9917	18	4	16	1	13	0,4	22	10	—
Австралія	8075	15	13	9	5	1	1,6	87	69	31
Україна	49112	88	59	60	—	1	1,2	67	100	—

Ринок меду та іншої бджолопродукції в Україні не має сталого розвитку і формується стихійно і незлагоджено. Аналіз статистичних даних розвитку галузі в окремих регіонах і країні за останні 8–10 років засвідчує, що приріст бджолосімей спостерігався як вцілому по країні, так і у всіх регіонах, за винятком Херсонської області (табл. 5). Збільшення чисельності бджолиносімей відзначено здебільшого за рахунок приватного сектора і нині у ньому утримується 90 % бджолиних сімей. Так, в особистих господарствах країни виробляється близько 40 % меду, їхній продукт, як правило, не надходить на ринок чи потрапляє туди в незначних обсягах. Третина від загального виробництва меду припадає на невеликі приватні комерційні пасіки. Великі сільгосппідприємства виробляють близько 5 % меду; стільки ж припадає і на лісгоспи, більшість із яких мають свої пасіки. Особливістю українського бджільництва є дрібнотоварне виробництво: якщо кількість невеликих бджолиних господарств кожного року збільшується на 10–15 %, то великих підприємств більше не з'являється.

Таблиця 5

Кількість бджолиних сімей у всіх категоріях господарств України, тис. [42]

Області	Рік				
	2002	2004	2006	2008	2011*
АР Крим	93,8	111,3	120	140	170
Вінницька	207,2	195,5	220	250	290
Волинська	15,7	20,9	35	45	55
Дніпропетровська	165,3	174,9	200	227	290
Донецька	262,3	305,5	320	340	380
Житомирська	100,6	128,9	145	170	190
Закарпатська	101,2	51,6	115	124	150
Запорізька	161,0	163,8	180	237	280
Івано-Франківська	142,7	147,0	160	170	190
Київська	72,9	49,2	100	124	150
1	2	3	4	5	6
Кіровоградська	126,3	123,9	140	190	260
Луганська	101,6	63,7	120	160	210
Львівська	35,3	66,0	75	85	95
Миколаївська	127,1	126,6	150	180	220

Одеська	97,0	129,9	145	170	180
Полтавська	116,6	146,8	170	219	250
Рівненська	38,1	40,6	50	55	75
Сумська	139,8	126,6	190	230	290
Тернопільська	66,8	65,5	100	110	115
Харківська	112,6	149,8	175	200	226
Херсонська	373	58,2	75	114	164
Хмельницька	154,1	189,8	200	220	240
Черкаська	174,5	185,1	210	228	260
Чернівецька	98,6	97,9	115	125	140
Чернігівська	62,1	61,4	90	114	130
ВСЬОГО:	2810,5	2980,4	3600	4227	5000

*Примітка:** — прогнозні дані

Світовий ринок продуктів бджільництва інтенсивно розвивається, потреба з кожним роком зростає. Тому виробництво продукції бджільництва високої якості, як складова державної стратегії конкурентоспроможного аграрного сектору повинно формуватися на якісно новому рівні з врахуванням досягнень науково-технічного прогресу. Досягнення цього неможливе без ефективного державного регулювання, суттєвої фінансової підтримки, у тому числі низьких кредитних ставок, своєчасних виплат дієвих дотацій, врегулювання зовнішньої торгівлі продуктами тваринництва, у т. ч. бджільництва, подальшої гармонізації вітчизняних стандартів в рамках міжнародних вимог. Домінує думка, що підвищення якості продукції в умовах недосконалого ринку зумовить зростання додаткових витрат і собівартості, що у свою чергу негативно позначиться на прибутковості аграрних товаровиробників. Однак, в умовах глобалізації економіки в цілому та продовольчих ринків зокрема, неспроможність відповідності вітчизняним, європейським та міжнародним стандартам якості означає неконкурентоспроможність виробника, що у коротко- та середньостроковій перспективах призведе до зростання основних і трансакційних витрат, зменшення частки ринку та втрати національних споживачів. Очевидно, що державне регулювання передусім спрямоване на забезпечення продовольчої безпеки, що у свою чергу може виявитися прихованим, проте вирішальним ключовим фактором успіху в довгостроковій перспективі для національних аграрних товаровиробників.

Механізм державного регулювання якості продукції бджільництва має бути комплексом взаємопов’язаних заходів регуляторного, контролюючого та стимулюючого впливу держави на розвиток галузі бджільництва, з обов’язковим врахуванням національних, природо-кліматичних, ментальних особливостей. Характер та основні інструменти державного регулювання повинні забезпечувати, в першу чергу, розвиток «ключових» структурних елементів галузі, які формують темпи розвитку аграрної сфери в цілому.

В И С Н О В К И

Оцінка сучасного стану галузі бджільництва України показує, що країна входить до п’ятірки головних виробників меду за валовим обсягом виробництва і за споживанням цього продукту на душу населення. В умовах посилення інтеграційних процесів і міжнародної конкуренції Україна може виходити на світові ринки бджільництва з високоякісною продукцією. І однією з головних експортоорієнтованих галузей України потенційно може стати продукція бджільництва, оскільки світовий попит на дану продукцію не задоволений. Вітчизняна бджолопродукція відрізняється високою якістю і за умови відповідного рівня сертифікації може гідно конкурувати на міжнародних ринках.

PROBLEMS, STATUS AND PROSPECTS OF BEEKEEPING IN UKRAINE

R. S. Fedoruk, I. I. Kovalchuk, L. N. Kovalskay, A. R. Havranyak

S U M M A R Y

The literature data about current state and problems of development of beekeeping are generalized in this article. The problem of forage base beekeeping and nomadic life of bees is noted. The article reflects the problem of keeping bees, selection and breeding work, as well as the introduction of industrial technology in beekeeping. The assessment of quality and safety of honey production is given. The necessity of increasing the production of honey production, establishing the legal relationship between apiarists and land users and solution sales of production is stressed.

ПРОБЛЕМЫ, СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПЧЕЛОВОДСТВА В УКРАИНЕ

Р. С. Федорук, И. И.Ковальчук, Л. Н. Ковальская, А. Р. Гавраняк

А Н Н О Т А Ц И Я

Обобщены имеющиеся данные литературы относительно современного состояния и проблем развития отрасли пчеловодства. Отмечено проблему кормовой базы пчеловодства и кочевки пчел. Материалы статьи отражают вопросы содержания пчел, селекционной и племенной работы, а также внедрение индустриальных технологий в пчеловодстве. Дана оценка качества и безопасности продукции пчеловодства. Подчеркнута необходимость наращивания производства продукции пчеловодства, налаживания правовых отношений между пчеловодами и землепользователями, а также решение проблемы реализации продукции.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. *Аветисян Г.* А. Разведение и содержание пчел / Г. А. Аветисян. — М. : Колос, 1983. — 272 с.
2. *Алексеенко Ф. М.* Справочник по болезням и вредителям пчел / Ф. М. Алексеенко, В. А. Ревенок, М. А. Чепурко. — К. : Урожай, 1991. — 240 с.
3. *Билаш Г. Д.* Селекция пчел / Г. Д. Билаш, Н. И. Кривцов. — М. : Агропромиздат, 1991. — 304 с.
4. *Білик Е. В.* Великий сучасний довідник бджоляра: 15 000 корисних порад досвідчених пасічників для початківців та професіоналів / Е. В. Білик. — Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. — 528 с.
5. *Буренин Л. Н.* Справочник по пчеловодству / Л. Н. Буренин, Г. Н. Котова. — М. : Агропромиздат, 1985. — 280 с.
6. *Вакуленко В. Л.* Основні суб'єкти аграрного ринку України в сучасних умовах [Текст] : Зб. наук. пр. Луганського нац. аграр. ун-ту / В. Л. Вакуленко. — Луганськ : Вид-во ЛНАУ, 2006. — № 62 (85). — С. 147–150. — (Сер. «Економічні науки»).
7. *Вакуленко Л. Л.* Експорт та імпорт меду натурального та іншої сільськогосподарської продукції : сучасний стан і проблеми [Текст] : Зб. наук. пр. / Л. Л. Вакуленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2007. — Вип. 2 (40). — С. 79–86.
8. *Вакуленко Л. Л.* Теоретичні основи аналізу ринку меду натурального: Зб. наук. пр. Херсонського держ. аграр. ун-ту. / Л. Л. Вакуленко // Таврійський наук. вісник. — Херсон, 2008. — Вип. 58. — С. 231–237.
9. *Гриник С.* Екологічні аспекти виробництва продуктів бджільництва / С. Гриник // Український пасічник. — 2008. — № 7. — С. 33–37.
10. *Давиденко І. К.* Племінна робота у бджільництві / І. К. Давиденко, Г. Д. Микитенко, С. О. Челак. — К. : Урожай, 1992. — 120 с.
11. ДСТУ 4497:2005. Мед натуральний. Технічні умови.
12. ДСТУ 4229:2003 Віск бджолиний пасічний. Технічні умови.
13. ДСТУ 4662:2006. Прополіс (бджолиний клей). Технічні умови.
14. ДСТУ 4666:2006. Маточне молочко бджолине. Технічні умови.
15. *Захаров О. В.* Бджільництво Луганщини: нові перспективи розвитку / О. В. Захаров // Пасіка. — 2009. — № 5. — С. 3–4.

16. *Корж В. Н.* Рациональное практическое пчеловодство : Книга 4. «Интенсивное пчеловодство». — Харьков, 2005. — 240 с.

17. *Кравців Р. Й.* Відродимо українське пасічництво / Р. Й. Кравців, О. В. Луців // Сільський господар. — 1999. — № 3–4. — С. 18–19.

18. *Кучерявий В. П.* Екологія / В. П. Кучерявий. — Львів : Світ, 2000. — 472 с.

19. *Лебедев В. И.* Экологическая чистота продуктов пчеловодства / В. И. Лебедев, Е. А. Мурашова // Пчеловодство. — 2003. — № 4. — С. 21–24.

20. *Подольський М. С.* Промислове бджільництво / М. С. Подольський, М. Л. Буренін, Г. М. Котова. — К. : Вища Школа, 1998. — 335 с.

21. *Поліщук В.* Пасічницька освіта і розвиток бджільництва в Україні / В. Поліщук // Науковий вісник АН ВШУ. — К., 2005. — № 3 (29). — С. 3–9.

22. *Поліщук В. П.* Бджільництво / В. П. Поліщук. — Львів : Укр. пасічник, 2001. — 296 с.

23. *Приймак Г. М.* 888 запитань і відповідей по бджільництву / Г. М. Приймак. — К. : Урожай, 1993. — 288 с.

24. *Приймак Г. М.* Напрями вирішення / Г. М. Приймак // Пасіка. — 2008. — 312. — С. 4–5.

25. *Ткаченко В. Г.* Сучасний стан та напрями розвитку бджільництва на Луганщині / В. Г. Ткаченко // Пасіка. — 2009. — № 5. — С. 3–4.

26. *Ульянич Н. В.* Международное пчеловодство / Н. В. Ульянич. — К. : Основа, 2004. — 152 с.

27. *Чехов С. А.* Бджоли : Особисті підсобні господарства України — аналіз витрат та ефективності виробництва видів сільськогосподарської продукції / За ред. О. М. Шпичака — К. ІАЕ, 2001. — С. 167–174.

28. *Чехов С. А.* Маркетинг продукції бджільництва // Економіка АПК. — 2002. — № 3. — С. 100–102.

29. *Чехов С. А.* Місце України у світовому виробництві меду // Вісник аграрної науки. — 2002. — № 3. — С. 84.

30. *Чехов С. А.* Про напрямок маркетингових досліджень у вивченні ринку сільськогосподарської продукції : Збірник статей і монографій «Таврійський науковий вісник» / С. А. Чехов. — 1997. — Вип. 4. — С. 135–139.

31. *Чехов С. А.* Проблеми і перспективи розвитку бджільництва в Україні // Вісник аграрної науки. — 2000. — № 6. — С. 79–80.

32. *Чехов С. А.* Продукція бджільництва : Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / За ред. О. М. Шпичака. — К. : ІАЕ, 2000. — С. 210–218.

33. *Чехов С. А.* Роль бджільництва у підвищенні врожайності ентомофільних сільськогосподарських культур / С. А. Чехов // Вісник аграрної науки. — 2001. — № 3. — С. 77–78.

34. *Чехов С. А.* Витрати, ефективність виробництва та реалізації продукції бджільництва в особистих підсобних господарствах населення: Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання : Кол. монографія у двох томах. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнєва. — К. : ІАЕ, 2001. — Т. 1. — С. 771–772.

35. *Чехов С. А.* Формування ринку продукції бджільництва: Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК : У чотирьох частинах / За ред. П. Т. Саблука. // Ч. 4. Ціноутворення, інфраструктура аграрного ринку та виробничий потенціал в АПК. — К. : ІАЕ, 2001. – С. 202–206.

36. *Шатько О. В.* Особливості формування ринку українського меду / О. В. Шатько, Л. Л. Дутка, В. М. Дегодюк // Пасіка. — 2009. — № 3. — С. 2–5.

37. *Христенко О. А.* Вплив концентрації галузі бджільництва на її ефективність / О. А. Христенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2007. — Вип. 3, Т. 2. — С. 189–193.

38. *Шеметков М. Ф.* Продукты пчеловодства и здоровье человека / М. Ф. Шеметков, Д. К. Шапиро, И. К. Данусевич. — Минск: Уроджай, 2000. — 102 с.

39. *Цехмістренко Г. А.* Аналіз світової структури виробництва і торгівлі медом / Г. А. Цехмістренко // Пасіка. — 2006. — № 1. — С. 26–29.

40. *Букрєєв А.* Ринок продукції бджільництва / А. Букрєєв, В. Деготюк // Український пасічник. — 2002. — № 5. — С. 26–30.

41. *Яценко О. М.* Сучасний стан галузі бджільництва у світі та Україні / О. М. Яценко // Вісник ДАЕУ. — 2008. — № 1. — С. 218–226

42. *Яценко О. М.* Державне регулювання якості продукції бджільництва: світовий досвід та вітчизняна практика / О. М. Яценко // Економіка та управління АПК. — 2009.— Вип. 1 (66). — С. 156–164.

43. *Peter L. B.* Keeping bees without chemicals / *L. B. Peter* // The American Bee Journal. — 2007. — V. 147, N. 7. — P. 632–641.

44. *Bianu E.* Honeybees — bioindicators in a heavy polluted area / E. Bianu, D. Nica // Second European Conf. of Apidology, Prague 10–14th September. — 2006. — P. 85

45. *G'orecki I.* Analysis of agricultural and food production in the context of global trade and enlargement of European Union. / I. G'orecki // Problemy rolnictwa Swiatowego. — Warszawa : S G G W. — P. 17–29.

46. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 08.04.93 р. // zakon.rada.gov.ua

47. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. Чинний від 01.10.2001 р. // zakon.rada.gov.ua

48. Закон України «Правила ввезення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва» № 184/82 від 20.09.2000 р. // zakon.rada.gov.ua

49. Закон України «Про захист прав споживачів, відшкодування матеріальної та моральної шкоди» від09.02.2006 р. // zakon.rada.gov.ua

50. Закон України «Про бджільництво» № 1492-III від 22.02.2000 р. // zakon.rada.gov.ua

51. Закон України «Про ветеринарну медицину» № 2498-XII від 25.06.1992 р. // zakon.rada.gov.ua

52. Закон України «Про захист рослин» № 180-XIV від 14.10.1998 р. // zakon.rada.gov.ua

53. Закон України «Про племінну справу у тваринництві» № 3691-XII від 15.12.1993 р. // zakon.rada.gov.ua

54. Закон України «Про рослинний світ» № 591-XIV від 09.04.1999 р. // zakon.rada.gov.ua

55. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001р. // zakon.rada.gov.ua

56. Закон України «Про тваринний світ» № 2894-III від 13.12.2001 р. // zakon.rada.gov.ua

57. Закон України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.97 р. // zakon.rada.gov.ua.

Рецензент: доктор сільськогосподарських наук П. В. Стапай.